

✘ Мавзу:

✘ Ишлаб чиқариш жараёнларидаги зарарли омиллар ва улардан химояланиш тадбирлари.

✘ Режа:

- ✘ 1. Корхоналарда меҳнатни муҳофаза қилиш ишларини ташкил этиш\
- ✘ 2. Меҳнат муҳофазасини назорат қилувчи давлат органлари.
- ✘ 3. Корхоналарда хавфсиз ишлаш усулларини жорий этиш.
- ✘ 4. Бахтсиз ҳодисаларни таҳлил этиш

1.1. Корхоналарда меҳнатни муҳофаза қилиш ишларини ташкил этиш.

Саноат корхоналарининг иш жараёнида шикастланиш ва касбий касалликларни камайтириш давлат миқёсидаги ижтимоий-иқисодий аҳамиятта эга бўлиб, меҳнат муҳофазаси бўлими раҳбарият ва касаба уюшмалари билан ҳамкорликда чоратадбирлар белгилайди. Корхонада юз берадиган ҳар қандай бахтсиз ҳодисага корхона биринчи раҳбари ва бош муҳандис бевосита жавобгар ҳисобланади.

Саноат корхоналарида Қонун асосида меҳнатни муҳофаза этиш масалаларини ҳал қилиш мақсадида, ҳар йили касаба уюшмаси ташкилотлари билан ҳамкорликда меҳнат муҳофазаси чора-тадбирлари ишлаб чиқилади

- ✘ Меҳнат шароитининг яхшиланишга олиб келадиган жами тадбирлар мазмуни буйича куйидагиларга бўлинади:
- ✘ - бахтсиз ходисаларнинг олдини олиш чора-тадбирлари. Буларга зарарли ва енгил алангаланувчи суюқликларни сақлаш жараёнларини механизациялаштириш, химоя мосламалари, тусиқлар, автоматик химоя воситалари, сигнал мосламалари, масофадан бошқариш асбобларини қушимча ўрнатиш ва бошқалар қиради;
- ✘ - ишлаб чиқаришда касб касалликлари олдини олиш чора тадбирлари. Унда ишчиларни ҳар хил касбий зарарлар таъсиридан химояловчи мослама, жихозларни тайёрлаш, уларни ишлаб чиқаришга жорий этиш, хоналарни шамоллатиб туриш мосламаларини ўрнатиш, ҳамда ишлаб турган мосламаларни ўз вақтида таъмирлаш,
- ✘ - ҳаво таркибини дойимий равишда текшириш, ҳамда назорат ўрнатиш учун асбоб-ускуналар олиш, ўрнатиш ва бошқалар қиради;

- ✘ - **мехнат шароитини умумий яхшилаш чора-тадбирлари.**
Бунга мехнатни муҳофаза қилиш масалаларини ёритувчи кургазмали хоналар, бурчаклар ташкил қилиш, иш жойларини унумли ёритиш, шовкин ва тебранишларга қарши умумий чора-тадбирлар қўллаш, махсус ечиниш, ювиниш, кир ювиш, кимёвий тозалаш, кийимларни махсус тикиш хоналарини ташкил этиш қиради.
- ✘ - Ишлаб чиқаришда янги технологик жараёнларни тадбиқ этиш ва умумий реконструкция қилиш ҳам мехнат шароитини яхшилаш чора-тадбирларига қиради. Бундан ташқари, корхона жамоаси, раҳбарлари тармоқ вазирликлари ҳамкорлигида мехнатни муҳофаза қилиш, мехнат шароитини яхшилаш ва санитария-гигиена чора-тадбирларини ишлаб чиқиб, тармоқ марказий касаба кумиталари билан келишган ҳолда тасдиқланади.

✘ 1.2. Мехнат муҳофазасини назорат қилувчи давлат органлари.

- ✘ Барча вазирликлар, ташкилотлар ва корхоналарда мехнатни муҳофаза қилиш қоидаларига амал қилинишини назорат этиш Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорига юклатилган.
- ✘ Мехнатни муҳофаза қилиш қоидалари бажарилаётганлигини назорат органлари кузатиб боради. Тармок касаба кўмитасининг техник инспектори ҳар бир саноат корхонасига бириктириб қўйилган. У корхонада мехнатни муҳофаза қилиш қоидалари бажарилаётганлигини, бахтсиз ҳодисага учраганлар ҳисобга олинаётганлигини назорат қилади, оғир ёки ўлим билан тугаган ҳодисаларни гуруҳ билан бирга таҳлил қилади, мехнатни муҳофаза қилиш қоида ва меъёрларини бузганларни жавобгарликка тортиш мақсадида тегишли жойларга маълумот юборади.

- ✘ Техник инспектор янги ускуналарни қабул килишда катнашади ҳамда бир вақтнинг ўзида улар янги объектларни фойдаланиш учун қабул қилиш комиссиясининг аъзоси ҳисобланиб, меҳнат муҳофазаси тадбирларининг бажарилаётганлигини назорат килади.
- ✘ Саноат корхоналарида хизмат курсатаётган касаба уюшмасининг инспектори меҳнатни муҳофаза қилиш бўлими раҳбарлиги остида иш олиб боради.
- ✘ **Санитария назорати.**
- ✘ Саноат корхоналарида давлат санитария назоратини-Узбекистон Республикаси С о ф л и қ н и саклаш вазирлигининг санитария-эпидемиология хизмати ходимлари олиб боради. Уларнинг асосий вазифаси ташқи муҳитни саноатнинг зарарли чиқиндилари билан ифлосланишининг, саноат корхоналарида ишловчилар касалланишининг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни амалга оширишда уларга амалий ёрдам кўрсатиш белгилаб қўйилган.

- ✘ **Санитария-эпидемиология** станцияларининг вакиллари капитал қурилиш объектларини қабул қилишда қатнашади, касбий захарланиш ва касалланиларни текширади, корхона маъмурияти билан биргаликда бу касалликларни йукотиш чора-тадбирларини куради. Сув хавзаларидан туғри фойдаланиш ва ташландиқ сувларнинг сув хавзаларига қушилиши масалалари билан Соғлиқни сақлаш вазирлиги Бош санитария-эпидемиология бошқармасининг маҳаллий санитария-эпидемиология станциялари шуғулланади

- ✘ Саноатда ва кончиликда ишларнинг беҳатар олиб борилишини назорат қилиш агентлиги («Узсаноатконтехназорат» агентлиги) Республика давлат боиқаруви, назорат қилиш ва текшириш органи ҳисобланади, уз фаолиятида Узбекистон Республикаси Конституциясига, Узбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ва Фармойишларига, Олий Мажлис Конунларига, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига амал қилади. У технологик меъёрларнинг бузилмаслигини, шунингдек, хавфсизлик техникасининг қоида ва қўрсатмаларига риоя қилинаётганлигини кузатиб боради.

- ✘ Бундан ташқари, бу орган босим остида ишлайдиган буғ қозонлари ва идишларининг ҳолатини, сув иситиш қозонларининг иссик сув ва пар берадиган қувурлар, юк кутарувчи кранлар, лифтлар, эскалаторлар ва одамларни ташийдиган осма арқон йулларининг ҳолатини кузатади, ҳамда қоидалар бузилмаётганини текшириб туради.
- ✘ «Узсаноатконтехназорат» саноат қорхоналаридаги қозон, агрегатлар, қутариш қурилмаларини текшириб, ишлаши учун рухсат беради ва уларни руйхатга олади. У капитал қурилиш объектларини қабул қилиб олишда ва қорхонада янги ускуналарни фойдаланиш учун қабул қилишда, назорат остидаги объектда буладиган бахтсиз ҳдгшсалар сабабларини аниқлашда қатнашади.

✘ **Ёнгин хавфсизлиги олдини олиш назорат органи.**

Ёнгин хавфсизлиги назорати Республика Ички ишлар вазирлигининг ёнгиндан муҳофаза қилиш Бош бошқармаси ва ма\аллий органлар зиммасига юклатилган.

✘ **Энергетика назорати.**

✘ Давлат энергетика назорати Ўзбекистон Республикаси Энергетика ва электрлаштириш вазирлигининг тегишли органлари томонидан амалга оширилади. Унинг асосий вазифаси электростандияларни, электр ва иссиқдик қурилмаларининг техник ҳолатини ва уларда хавфсиз хизмат қурсатишни назорат қилиб туришдан иборат. Энергетика назорати электр қувватидан тўғри фойдаланилаётганлигини ва электр қурилмаларининг техник ҳолатини кузатиб боради

- ✘ 1.3. **Корхоналарда хавфсиз ишлаш усуллари жорий этиш.**
- ✘ Корхоналарда ишчи ва хизматчилар ишининг хавфсизлик даражаси, шунингдек, хизмат малакаси ишчининг стажи, лавозимидан катъи назар ишга қабул килинганда белгиланган муддатларда техника хавфсизлиги буйича йўриқдомалар билан таништирилиши шарт. Йўриқлантирув икки: кириш ва иш жойидаги турлардан ташкил топади.
- ✘ Кириш йуриқлантируви техника хавфсизлиги, ёнгин хавфсизлиги ва тиббиёт хизмат ходимлари томонидан ўтказилади. Унда янги ишга кираётган ишчини мазкур корхонанинг ички тартиб-қоидалари, шу жараённинг узига хос зарарли хусусиятлари, техника хавфсизлиги меъёрларини бажариш мажбурияти, шахсий химоя воситаларидан фойдаланиш ва бахтсиз ходиса рўй берганда биринчи ёрдам кўрсатиш усуллари билан таништирилади

- ✘ Иш жойидаги йўриқдантирув цех бошлиш ёки навбатчи бошлиқ иштирокида уста ёки сардор томонидан ўқизилади. Бунда ишчи бажарадиган вазифаси, иш жойи техника хавфсизлиги йуриги билан танишади. Йўриқлантирувдан ўтган ишчи 10 кун ичида тажрибали ишчи назоратида иш ўрганади. Ишлаш билими комиссия томонидан қоникрли деб бахоланган ишчи мустақил ишга қўйилади. Ўтказилган барча йуриқлантирув махсус журнал ва ишчининг шахсий варакасига ёзиб қўйилади.
- ✘ Корхонадаги барча ишчилар учун олти ойда камида бир маротаба иш жойидаги йўиқлантирув кайтариб турилади. Технологии жараён ўзгарганда, корхонага янги машина ва агрегатлар ўрнатилганда, цехда захарланиш ва бахтсиз ходисалар туфайли шикастланувчилар кўпайса, унда режадан ташқари йуриқнома ўтказилади.

- ✘ Ўта хавфли ишларда ишлайдиган ишчилар хавфсиз ишлаш усуллари буйича махсус ўқитилади. Буларга босим остида ишлайдиган идиш ва аппаратлар, газда ишлайдиган машина ва аппаратлар, компрессорлар, электр ускуналарда ишлайдиган лифтлар, электр транспорта хайдовчилари, газ ҳамда электр пайвандчилар ва шунга ухшаш касбларда ишлайдиган ишчилар киради. Бундай ишларга ишчиларни куйишдан олдин уларнинг билими синаб кўрилади ва уларга «нарядга рухсат» берилади. Унда ишни бошлаш ва тугатиш вақти, ишни бошлашдан олдин тайёргарлик кўриш тадбирлари ёзиб кўйилган бўлади.
- ✘ Нарядга рухсатлар бош мухандис, бош механик, бош энергетиклар томонидан берилади. Улар хавфсизлик техникаси буйича аттестациядан ўтган булиб, хавфли ишлар буйича жавобгар ҳисобланадилар ва корхона директори томонидан тайинланади.

- ✘ Саноат корхоналарига меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари буйича ўқитиш ва тарғибот қилиш мақсадида техника хавфсизлиги хоналари ташкил этилади. Унда техника хавфсизлигига оид қўлланмалар, махсус адабиётлар, замонавий шахсий химояланиш воситалари бўлиши зарур. Бундай хоналар умумий йўриқлантирув ўтказишда фойдаланилади.
- ✘ 1.4. **Бахтсиз ҳодисаларни таҳлил этиш.**
- ✘ Корхона маъмурияти ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш ҳақидаги Низомга биноан меҳнат фаолиятини йўқотишга сабаб бўлган ҳар бир шикастланиш ҳолларини текшириб чиқиб, шу ҳақда Н-1 намуна буйича 4 нусхада далолатнома тузади. Бош муҳандис далолатнома ва кўриладиган чора-тадбирлар режасини тайёрлайди. Бахтсиз ҳодиса сабабини бартараф қилиш ҳақида буйруқ биринчи раҳбар томонидан тасдиқланади ва уни бажариш учун маъсул киши тайинланади, амалга ошириш муддати белгиланади.

- ✘ Гурухий, оғир жарохат ва ўлим билан тугаган шикастланишларда Н-1 намунали далолатномани тузиш билан бир вақтда бахтсиз ходисалар махсус журналичага кайд килиб куйилади. Н-1 намунаси буйича тузилган далолатномаларга асосланиб корхона маъмурияти хисобот тайёрлайди ва юқори ташкилотларга юборади. бунда меҳнат фаолияти фақат уч кундан ортиқ йўкотилган ходисаларнигина инобатга олинади. Н-1 намунали далолатномалар идора архивида 45 йил сакланиши керак.
- ✘ Бахтсиз ходисани уз вақтида, тугри ўрганиш ва хисобга олиш, унинг сабабларини пухта тахлил килиш ҳамда бундай ходисалар такрорланмаслиги учун бутун жавобгарлик ходиса содир бўлган идора (ташкилот, муассасалар)нинг биринчи рахбари зиммасига юкланади.
- ✘ Хисоботлар иши саноат тармоқларида, халқ хужалигидаги ишлаб чиқариш ва транспортда руй берган шикастланишлар динамикасини баҳолаш ва унта карши кураш йулларини белгилашга имконини беради. Шикастланиш ишлаш қобилияти йўкотилган ёки йуқоталмаганлигидан катий назар хар бир ходисани тўла хисобга олиш учун тиббиёт шахобчалари ва санитария қисмларида рўйхатга олиб борилади. Бу маълумотларни тахлил этиш Н-1 намуна хисоботлари асосида аникданади.

- ✘ Шикастланишларнинг тахлилини меҳнат гигиенаси буйича шифокор ва унинг ёрдамчиси, меҳнат хавфсизлиги бўлими, ҳамда соғломлаштириш шахобчаси тиббиёт-санитария қисми шифокорлари билан биргаликда олиб боради. Шикастланишларга қарши тадбирлар кўриш режаси тахлил асосида тузилади. Тахлил қилиш ва маълумотларни статистик жихатдан ишлаб чиқишда шикастланишларнинг кўп-озлиги частота кўрсаткичларининг оғир ва енгиллигига боғлиқ: Частота кўрсаткичи 1000 ишчига булганда шикастланишнинг ўртача сони қуйидаги формула буйича ифодаланади:

$$\text{✘ } P = N \cdot 1000 / R \quad (1)$$

- ✘ Бу ерда: P — қайғариш коэффициентига;
- ✘ N — муайян давр ичидаги шикастланишлар сони (ой, чорак, ярим йил, йил);
- ✘ R — ишловчилар сони.

- ✘ Майиб булишлик оғирлик коэффиценти, вақгинчалик иш кунни йукотишни ўрнатилган ўртача давомийлик бир бахтсиз ходиса учун:

$$\text{✘ } P = D / N \quad (2)$$

- ✘ Бу ерда: P — оғирлик коэффицента; D — йукотилган иш кунлари йигиндиси; N — шу давр ичида содир булган бахтсизликда шикастланган шахслар сони.
- ✘ Шикастланиш оғирлиги курсаткичи маълум даражада частота кўрсаткичини тулдириб беради, юз берган шикастланишларга бир хилда баҳо бериш мумкин булмайди, чунки уни шикастланувчининг:
 - ✘ а) жарохат хусусиятига (механик, термик ва бопща);
 - ✘ б) касби (токарь, слесар, юк ташувчи ва бошқа);

- ✘ Шикастланиш оғирлиги курсаткичи маълум даражада частота кўрсаткичини тулдириб беради, юз берган шикастланишларга бир хилда баҳо бериш мумкин бўлмайди, чунки уни шикастланувчининг:
- ✘ а) жарохат хусусиятига (механик, термик ва бошқа);
- ✘ б) касби (токарь, слесарь, юк ташувчи ва бошқа);
- ✘ в) меҳнат стажи;
- ✘ г) ёши;
- ✘ д) жинсига қараб таҳлил қилинади.
- ✘ Шикастланишни ҳар томонлама тўлдирувчи белгиларини назарга олган ҳолда таҳлил қилиш, унга қарши курашнинг самарадор режасини тузишга имкон беради.
- ✘ Бундай режани меҳнат гигиенаси бўйича шифокор, меҳнат муҳофазаси муҳандиси ва тиббиёт-санитария қисмининг шифокори биргаликда тузиб, унинг муддатида бажарилишини назоратга олади.

- ✘ Шикастланишнинг олдини олиш ишини ташкил этишда сигнализация йули билан дасоблаш ва тахлил килишининг тезкор шакли мавжуд булиб, бу жуда киска муддат ичида (хафта, ой) ўтказилади. Унга куйидаги маълумотлар киритилади:
 - ✘ 1) цех;
 - ✘ 2) асбоб -ускуналар туркуми;
 - ✘ 3) вакги.
- ✘ Шулар асосида шикастланиш хавфи булган жойлар аниқланади ва унинг сабаблари бартараф этилади. Ишлаб чиқаришда шикастланиш деб, корхона худудида булган даврда киши танасининг бирор аъзоси тасодифан шикастланиши натижасида саломатлигига путур етишига айтилади

✘ Бахтсиз ходисалар содир булишининг олдини олиш, асосан, маъмурият раҳбарлари жавобгарлигида булиб, назорат ишлари меҳнат муҳофазаси булими зиммасида булади. Шикастланишнинг сабабларини урганиш, муҳандис-техник соҳасига тегишли масалалар, профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва ишчилар саломатлигини" мустаҳкамлашга оид масалаларни хал этишда тиббиёт-санитария қисмидаги шифокорлар масъулдирлар.

✘ **Шикастланишлар турига қараб:**

✘ - механик (яра тошиши, синиш);

✘ - термик (иссиқданиш, куйиш, совук уриш);

✘ - кимёвий (куйиш, Уткир захарланиш);

✘ - электр қувватидан шикастланишларга булинади.

✘ **Шикастланиш жойига қараб:**

✘ - оёқ, ва бош шикастланиши (куздан бопща), гавда, қўл (бармоқдардан ташқари), шунингдек, кўп жойларнинг шикастланишига булинади

- ✘ **Шикастланишлар келиб чиқишининг асосий сабаблари.**
- ✘ Техник жихозларнинг носозлиги натижасида дастгохларнинг тухтаб қолиши, тасмаларнинг узилиб кетиши ва шу каби ходисалар шикастланишларга олиб келади. Бунга уларнинг ўз вақтида эҳтиёт юзасидан таъмир қилинмаганлиги, узлуксиз ишлаши натижасида айрим қисмларнинг ишдан чиқиши сабаб бўлиши мумкин. Шундай ходисалар руй бермаслиги учун меҳнат хавфсизлиги бўйича жавобгар шахсларнинг доимий назорати талаб этилади.
- ✘ Технологик жараённинг бузилиши натижасида термик, кимёвий жароҳатланиш ва ўтқир захарланишлар юзага келади. Бунинг олдини олиш учун режа асосида ишчиларнинг билимини ўз вақтида текшириб туриш ва йурнома ўтказиб туриш катта аҳамиятга эгадир. Кўл кучи билан боғқариладиган ишлар, транспортларга юк ортиш ва тушириш жараёнларининг етарли даражада механизациялаштирилмаганлиги меҳнат шароити яхши ташкил қилинмаганлигини билдиради.

- ✘ Ишлаб чиқариш хажмига нисбатан иш корхоналарининг кичиклик килиб қолиши, тайёр махсулотларни сақлаш хоналарининг (омборларининг) шароити коникарли булмаслиги, махсулотни тайёрлов жойларидан уз вақтида олиб кетилмаслиги, йулларнинг тор булиши шикастланиш хавфининг ортишига сабаб булади.
- ✘ Корхоналарда санитария холати коникарсиз булишининг асосий сабабларига хоналар сатхининг сирпанчиклиги ва текис булмаслиги, корхона ховлисидаги йулакнинг уйдум-чукурлиги, ёритиш курилмалари кувватининг камлиги, дераза ойналарининг чанг босиб кетиши, чанг ва газлар миқдорининг меъёри 13 дан ортик булиши натижасида диккат-эътиборнинг кучайиши, шовкин босимининг кшори булишини мисол килиб келтириш мумкин.

- ✘ Шикастланишнинг куп учрайдиган сабабларидан бири ишчиларнинг толикиб колишидир, чунки бунда ишга бўлган эътибор пасайибгина қолмай, балки ишчилардаги ҳаракат йуналиши ҳам бузилади. Бундай ҳолларда шикастланиш меҳнат кунининг сунгги соатларида ёки режада кўрсатилгандан ортиқроқ меҳнат қилиш натижасида юз беради. Бинобарин, ишлаб чиқариш шароитини соғломлаштириш ва ишчиларнинг толикиб қолмасликларига шароит яратиш, фақат касбга алоқадор касалликларнинг эмас, балки шикастланишнинг ҳам олдини олади.

- ✘ Адабиётлар.
- ✘ 1. Узбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тугрисида»ги қонуни.
- ✘ 2. ~~Узбекистон Республикаси~~ ~~Вазирлар Маздасамасининг~~ «Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ходисаларни ва ходимлар саломатлигини бошқариш хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш туррисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 1997 йил 6 июндаги 286-сонли Қдрори.
- ✘ 3. Узбекистон Республикаси Меҳнат вазирлигининг «Меҳнат шартлари бўйича иш ҳолатини баҳолаш ишларини ушбу тартиби бўлишида» 1993 йил 25 февралдаги 2/18-сонли қдрори.
- ✘ 4. А.Қудратов. Ишчилик саноатида меҳнат муҳофазаси. Т., «Узбекистон», 1995, 232 бет.
- ✘ 5. Х.Шомирзаев. Меҳнат муҳофазаси ва ишчилик олдидан олиш тадбирлари. Т., «Уқитувчи», 1984, 21 бет.
- ✘ 6. Т.А.Раниев. Ишчилик саноатида меҳнат муҳофазаси. Т., «Узбекистон», 1995, 150 б.
- ✘ 7. В.А.Пчелинцев, Д.В. Коптев, Г.Г. Орлов. Охрана труда в строительстве. М., 1991. 8. Инженерные решения по охране труда в строительстве. Справочник строителя. Под ред. Г.Г. Орлова, М., 1985.
- ✘ 9. Пожаровзрывоопасность веществ и материалов и средства их тушения. Справочник. М., 1990.
- ✘ 10. СНиП 2.01.02—85. Противопожарные нормы. М., 1990.
- ✘ 11. СНиП 2.09.02-85. Производственные здания. М., 1986.